

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAHALLIY DAVLAT
HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLIYATINING KONSTITUTSIYAVIY-
HUQUQIY ASOSLARI**

Toshkent davlat yuridik universiteti

Davlat boshqaruvi huquqi

*Magistratura talabasi **Turdiyeva Bibixojar***

Anotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyati organlarining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari, ularning vakolatlari, tashkil etilish tartibi hamda davlat boshqaruvi tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, Konstitutsiyaning 2023-yilda qabul qilingan yangi tahriri asosida mahalliy hokimiyat tizimiga kiritilgan o‘zgarishlar ilmiy-nazariy jihatdan sharhlanadi.*

Kalit so‘zlar: *Konstitutsiya, mahalliy davlat hokimiyati, xalq deputatlari kengashi, hokim, demokratik boshqaruv, vakolat, subsidiarlik.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati tizimi markaziy va mahalliy organlardan iborat bo‘lib, ularning o‘zaro hamkorligi Konstitutsiya bilan tartibga solinadi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari — xalq vakillik organlari sifatida, bevosita xalq manfaatlariga xizmat qiluvchi demokratik boshqaruv tizimining ajralmas bo‘g‘ini hisoblanadi. 2023-yilda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri (2023-yil 30-aprel) mamlakat siyosiy tizimida chuqur demokratik islohotlarni amalga oshirish uchun mustahkam huquqiy asos yaratdi. Jumladan, Konstitutsiyaning XIX bobida (120–126-moddalar) mahalliy davlat hokimiyati organlarining huquqiy maqomi, ularning vakolatlari va tashkil etilish tartibi belgilab berildi.

Mazkur maqolada mahalliy hokimiyat organlarining konstitutsiyaviy asoslari, ularning o‘ziga xos xususiyatlari, shuningdek, so‘nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar asosida tizimning rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlarining konstitutsiyaviy maqomi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 120-moddasiga ko'ra, "Viloyatlar, tumanlar va shaharlar hududlarida davlat hokimiyatining vakillik organlari — xalq deputatlari kengashlari, ijroiya organlari esa hokimliklardir". Bu norma mahalliy hokimiyatning ikki pog'onali tuzilishini belgilaydi:

vakillik hokimiyati (xalq deputatlari kengashi);

ijro hokimiyati (hokimlik).

Konstitutsiyaning 121-moddasida hokimlarning vakolatlari, ularning tayinlanish tartibi, shuningdek, xalq deputatlari kengashlariga hisobdorligi va javobgarligi ko'rsatilgan. Hokimlar — xalq deputatlari kengashlari tomonidan tasdiqlanadi, ular o'z faoliyatida Konstitutsiya, qonunlar va Prezident qarorlariga asoslanadi. Shuningdek, 122-modda mahalliy kengashlarning mustaqil qaror qabul qilish, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal etish, byudjetni tasdiqlash hamda hokimlarning faoliyatini nazorat qilish vakolatlarini belgilaydi. Demak, Konstitutsiya mahalliy hokimiyat tizimida vakillik va ijroiya organlarining o'zaro hamkorligini hamda hisobdorlik mexanizmini aniq belgilab qo'ygan. Mahalliy hokimiyatning huquqiy asoslari esa Mahalliy davlat hokimiyati faoliyatining huquqiy bazasi faqat Konstitutsiya bilan cheklanmaydi. Bu soha quyidagi normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan:

“Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida”gi Qonun (1993-yil 2-sentabr, 2023-yil 16-iyunda yangi tahrirda qabul qilingan);

“Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida”gi Qonun (2022-yil 1-yanvar);

“Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida”gi Qonun (2021-yil);

Prezident farmonlari, Hukumat qarorlari va Vazirliklar nizomlari.

2023-yilda Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartishlar natijasida mahalliy hokimiyat organlarining hisobdorlik va ochiqlik prinsipi mustahkamlandi. Har bir hokim endilikda xalq deputatlari kengashi oldida muntazam hisobot beradi (Konstitutsiyaning 123-moddasi). Shuningdek, mahalliy kengashlar qarorlarining qonuniyligini ta'minlash maqsadida Adliya organlari tomonidan huquqiy ekspertiza tizimi joriy etilgan. Mahalliy hokimiyat tizimidagi islohotlar va ularning natijalari

so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan mahalliy boshqaruv tizimini demokratlashtirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi. Jumladan: "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida hokimliklar faoliyatiga elektron boshqaruv tizimi joriy etildi; **"Ochiq byudjet"** portali orqali fuqarolarga mahalliy byudjet mablag'larining sarflanishini kuzatish imkoniyati yaratildi; 2023 yildan boshlab **"Mahalla budjeti"** amaliyoti joriy etilib, ayrim soliqlar tushumining ma'lum qismi mahalla byudjetlarida qoldirilmoqda;

Hokimlar faoliyatini baholashda fuqarolar fikrini inobatga olish tizimi joriy etildi. Natijada, 2024-yil holatiga ko'ra, mamlakat bo'yicha 4 mingdan ortiq mahalla tashabbus loyihalari mahalliy byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtirilgan (Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotiga ko'ra).

Shu o'rinda subsidiarlik tamoyili — bu davlat boshqaruvi tizimida har bir masalani imkon qadar xalqqa yaqinroq darajada, ya'ni mahalliy darajada hal etish zarurligini ifodalovchi demokratik prinsipdir. Ushbu tamoyilga ko'ra, markaziy davlat organlari faqat mahalliy organlar o'z kuchi bilan hal eta olmaydigan masalalarga aralashishi lozim. O'zbekiston Respublikasida subsidiarlik g'oyasi Konstitutsiyaning 120–126-moddalarida ifodasini topgan bo'lib, ularda viloyatlar, tumanlar va shaharlarning xalq deputatlari kengashlari hamda hokimliklar o'z hududining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishi uchun mustaqil mas'ul ekanligi qayd etilgan. Shuningdek, "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonunning yangi tahririda subsidiarlik tamoyili aniq belgilangan: ya'ni hokimliklar o'z vakolatlarini amalga oshirishda markaziy organlardan mustaqil tarzda, lekin davlat siyosatining umumiy yo'nalishlariga muvofiq ish yuritishi kerak. Subsidiarlik tamoyili mahalliy boshqaruvda aholi manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yish, resurslardan oqilona foydalanish, hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan hamkorlikni kuchaytirish imkonini beradi. Bu prinsipning amaliy ko'rinishi sifatida "Mahalla budjeti" tizimi, fuqarolarning "Ochiq byudjet" platformasi orqali byudjet loyihalarini tanlashda ishtiroki va mahalliy masalalarni mustaqil hal etish mexanizmlarining kengayishi misol bo'ladi. Kelajakda

subsidiarlikni yanada mustahkamlash uchun hokimliklar faoliyatini baholashda aholi ishtirokini va hududiy tashabbuslarni inobatga olish mexanizmini takomillashtirish zarur. Xalqaro tajribalarda dunyo amaliyotida mahalliy davlat hokimiyati tizimining samaradorligi subsidiarlik, moliyaviy mustaqillik va aholining ishtirokiga tayanadi. Masalan, Germaniya, Fransiya, Polsha va Turkiya tajribalarida mahalliy kengashlar hokimni saylaydi, lekin ularning faoliyati ustidan markaziy nazorat minimal darajada amalga oshiriladi. O'zbekistonda esa bu yo'nalishda bosqichma-bosqich demokratik islohotlar olib borilmoqda. 2025-yildan boshlab hokimlarni saylov asosida tayinlash mexanizmini sinov tariqasida joriy etish rejalashtirilmoqda.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan mahalliy davlat hokimiyati tizimi davlat hokimiyatining demokratik tamoyillarini amalda ro'yobga chiqarishning muhim mexanizmidir. Mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar mamlakatda fuqarolarning o'z hududini boshqarishda ishtirokini kuchaytirishga, hokimiyat organlarining ochiqqligi va hisobdorligini ta'minlashga qaratilgan. Kelgusida bu tizimning samaradorligini yanada oshirish uchun:

Hokimlarning hisobdorlik tizimini mustahkamlash;

Mahalliy byudjetlarning mustaqilligini kengaytirish;

Fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish;

Mahalliy organlar faoliyatida raqamli texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish zarur. Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyati organlarining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari milliy davlat boshqaruv tizimini demokratiklashtirish yo'lida asosiy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Yangi Konstitutsiya va huquqiy islohotlar mahalliy boshqaruvni yanada samarali, shaffof va xalq manfaatlariga yo'naltirilgan tizimga aylantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil tahriri.

“Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi Qonun, 2023-yil 16-iyun.

“Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida”gi Qonun, 2022-yil.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari.

www.lex.uz

– Normativ-huquqiy hujjatlar ma’lumotlari tizimi.